

KRZYSZTOF KNOPPEK

ŚWIADKOWIE CZYNNOŚCI EGZEKUCYJNYCH

W polskim systemie prawnym istnieją dwie kategorie świadków. Jedną z nich to świadkowie w znaczeniu procesowym, składający przed sądem zeznania w postępowaniu rozpoznawczym. Są to zatem świadkowie dostarczający sądowi dowodu w postaci zeznań (art. 258 - 277 k.p.c.)¹ K Drugą grupą świadków występującą w naszym prawie są świadkowie przybrani do czynności prawnych. Do grupy tej zaliczamy świadków aktu zawarcia małżeństwa (art. 7 § 1 k.r. i o.), świadków testamentu allograficznego i ustnego (art. 951 § 1 i 952 § 1 k.c.) i wreszcie świadków czynności egzekucyjnych (art. 812 k.p.c.). Aczkolwiek udział świadków przy czynnościach egzekucyjnych unormowany jest w kodeksie postępowania cywilnego, to jednak charakter prawny tej grupy świadków jest zupełnie odmienny aniżeli świadków występujących w postępowaniu dowodowym.

Cel instytucji świadków przybranych do czynności egzekucyjnych staje się zrozumiały po bliższej analizie tej instytucji postępowania egzekucyjnego i zarazem — o czym poniżej — instytucji postępowania nieprocesowego.

Zgodnie z art. 812 § 2 k.p.c. udział świadków przy czynnościach egzekucyjnych jest obligatoryjny lub fakultatywny. Obligatoryjny jest wówczas, jeżeli dłużnik jest nieobecny przy czynności, bez względu na przyczynę jego nieobecności. Może być ona spowodowana zarówno nieprzybyciem dłużnika na miejsce czynności, opuszczeniem przez niego tego miejsca, jak i wydaleniem go przez komornika. Jest przy tym bez znaczenia, czy dłużnik został zawiadomiony o terminie czynności². Ustawa zezwala w jednym przypadku na wyjątek od zasady obligatoryjnego udziału świadków w razie nieobecności dłużnika: jeżeli „zachodzi obawa, że wskutek straty czasu na przywołanie świadków egzekucja będzie udaremnia”.

¹ Por. obszernie rozważania na temat tej grupy świadków w pracy K. Knoppka, *Pojęcie świadka to znaczeniu procesowym*, *Palestra* 1982, nr 4-5, s. 19 i n.

² Tak również E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 203.

Udział świadków przy czynności jest fakultatywny w pozostałych przypadkach, tj. wówczas, gdy dłużnik jest obecny. W tej sytuacji świadków przywołuje się na żądanie wierzyciela, dłużnika lub komornika. Fakultatywny udział świadków zbliżony jest swym charakterem do udziału osób zaufania w posiedzeniach przy drzwiach zamkniętych (art. 154 § 1 k.p.c.). Stanowią oni zatem namiastkę społecznej kontroli czynności egzekucyjnej oraz zapewniają stronie, która świadków żądała, pewien komfort psychiczny. Daleko większe znaczenie ma jednak udział świadków przybranych obligatoryjnie.

W. Siedlecki³ i E. Wengerek⁴ zgodnie twierdzą, że świadkiem czynności egzekucyjnej może być tylko osoba pełnoletnia. Tłumaczą to tym, że w egzekucji należy stosować odpowiednio przepisy o posiedzeniach sądowych, a według art. 152 k.p.c. na posiedzeniu sądowym mają prawo być obecne osoby pełnoletnie (W. Siedlecki), a także tym, że z uwagi na możliwość odebrania od świadka czynności egzekucyjnej zeznań w procesie cywilnym trzeba uwzględnić treść art. 267 k.p.c. mówiącego o tym, od jakich świadków nie odbiera się przyrzeczenia (E. Wengerek).

Moim zdaniem, powołane wyżej argumenty wcale nie przemawiają za tym, że świadkami czynności egzekucyjnych mogą być tylko i wyłącznie osoby pełnoletnie. Cytowany wyżej art. 152 k.p.c. obok osób pełnoletnich wymienia przecież osoby wezwane, a tymi mogą być także osoby małoletnie. Z kolei art. 267 k.p.c. stwierdza, że od osób poniżej siedemnastego roku życia nie odbiera się przyrzeczenia, co wcale nie wyłącza możliwości składania przez te osoby zeznań. Oczywiście sytuacją najbardziej pożądaną jest ta, w której na świadków czynności egzekucyjnych przywoływane są osoby pełnoletnie. Niemniej jednak komornik zadośćuczyni swemu obowiązkowi także wtedy, gdy z braku osób pełnoletnich na świadków czynności egzekucyjnych przywoła osoby małoletnie, w miarę możliwości bliskie osiągnięcia pełnoletności. Osoby te bowiem także mogą składać zeznania przed sądem, a ich obecność również w jakimś stopniu stanowi gwarancję legalności czynności egzekucyjnej.

Liczba świadków przybranych obligatoryjnie nie może przekroczyć dwóch, natomiast przybranych fakultatywnie — czterech, tzn. po dwóch z każdej strony (art. 812 § 1 i 2 k.p.c.). Z powyższego wynika, że ustawa sprzeciwia się uczestnictwu w czynnościach egzekucyjnych osób postronnych, innych aniżeli organ egzekucyjny, strony, świadkowie oraz osoby pełniące określone funkcje, np. zarządca, dozorca, licytant.

Udział świadków przybranych do czynności egzekucyjnych obligatoryjnie nie ma jednak charakteru ad solemnitatem. Ustawa nie łączy bo-

³ W. Siedlecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, Warszawa 1976, s. 1142.

⁴ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające*, s. 204.

wiem rygoru nieważności z nieobecnością świadków podczas czynności. Doraźnie przeprowadzone wśród **komorników wywiady** wykazują, że osoby przywoływane **w charakterze świadków często odmawiają** podjęcia tej funkcji wychodząc z założenia, że będą wówczas uważane za popleczników wierzyciela i obawiając się ewentualnych represji ze strony dłużnika. Powyższy problem jest jeszcze pogłębiony poprzez fakt, że czynności egzekucyjne z udziałem świadków są wykonywane zwykle w miejscu zamieszkania dłużnika, a zatem jako przywoływani świadkowie wchodzi w grę członkowie rodziny dłużnika oraz jego sąsiedzi. Nie chcą oni — w swoim przekonaniu — pomagać w prowadzeniu egzekucji przeciwko dłużnikowi, z którym są mniej czy bardziej związani. W warunkach wiejskich natomiast odległości pomiędzy poszczególnymi gospodarstwami są na tyle duże, iż zniechęca to komornika do poszukiwania świadków w sąsiednich domostwach. Stosunkowo często zatem się zdarza, że komornicy prowadzą czynności egzekucyjne przy nieobecności dłużnika bez udziału świadków.

E. Wengerek jest zdania, że komornik może wymierzyć grzywnę osobie, która odmawia przystąpienia do czynności egzekucyjnej w charakterze świadka — na zasadzie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa⁵. Praktyka tego poglądu nie zaaprobowała. Wydaje się nadto, że brak jest podstawy prawnej do wymierzenia tej kary. Przepis art. 274 k.p.c. odnosi się tylko do świadków w znaczeniu procesowym, a jak już wyżej podkreślono, świadkowie przybrani do czynności egzekucyjnych stanowią kategorię zupełnie odrębną od świadków w znaczeniu procesowym. Nie można zatem poprzez art. 13 § 2 k.p.c. stosować w postępowaniu egzekucyjnym przepisów o karach porządkowych wymierzanych świadkom wzywanych do złożenia zeznań przed sądem. Na odrębność charakteru prawnego świadków czynności egzekucyjnych wskazuje też treść art. 812 § 3 i § 4 k.p.c., gdzie czytamy, że świadkami mogą być także członkowie rodziny i domownicy dłużnika oraz że świadkowie nie otrzymują wynagrodzenia. Gdyby przepisy o świadkach z części pierwszej k.p.c. miały znajdować zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym, to wówczas całkowicie zbędne stałyby się obydwie cytowane wyżej paragrafy.

Należy wreszcie zauważyć, że np. na biegłego powołanego w postępowaniu egzekucyjnym można nałożyć grzywnę według przepisów części pierwszej. Do tych przepisów jednak wyraźnie najpierw odsyła art. 813 § 2 k.p.c.

Udział świadków czynności egzekucyjnych dotyczy praktycznie trzech tylko rodzajów czynności komorniczych: zajęcia ruchomości, zabezpiecze-

⁵ Ibidem, s. 204.

⁶ Ruch Prawniczy i Socjologiczny 1/91

aia spadku i spisu inwentarza. Udział świadków w zajęciu ruchomości jest zupełnie zrozumiały, wątpliwości mogą natomiast budzić dwie pozostałe czynności. Są one przecież unormowane w księdze obejmującej postępowanie nieprocesowe i przekazane do właściwości sądu.

Wątpliwości te jednak wyjaśnia rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości o postępowaniu przy zabezpieczeniu spadku i przy sporządzaniu spisu inwentarza⁶ wydane na podstawie delegacji z art. 639 k.p.c. Zgodnie z tym rozporządzeniem (§ 1 ust. 1) oraz znowelizowanym art. 635 § 4 k.p.c. sąd zleca wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu spadku oraz o sporządzeniu spisu inwentarza komornikowi (lub innemu organowi). Już przed nowelizacją k.p.c. z 14 II 1991 r. (Dz. U. 1991, nr 22, poz. 92) rzadkością było wykonywanie zabezpieczenia spadku i spisu inwentarza przez biuro notarialne, natomiast regułą stało się zlecanie tych czynności komornikowi⁷. Cytowane rozporządzenie nakazuje (§ 3 ust. 1) spisywać majątek ruchomy w toku zabezpieczenia spadku lub sporządzenia spisu inwentarza w obecności dwóch świadków powołanych przez organ wykonujący postanowienie. Udział świadków w tych czynnościach jest zatem obligatoryjny. Czynności powyższe wykonywane są w toku postępowania nieprocesowego, ale charakter prawny udziału świadków w tych czynnościach jest taki sam, jak świadków czynności egzekucyjnych. Przesądza o tym § 6 cytowanego rozporządzenia, w którym czytamy, że przy wykonywaniu postanowień o zabezpieczeniu spadku lub o sporządzeniu spisu inwentarza w sprawach nie unormowanych odmiennie stosuje się odpowiednio przepisy tytułu I księgi drugiej, części drugiej kodeksu postępowania cywilnego. Należy w tym miejscu przypomnieć, że analizowany w niniejszym opracowaniu art. 812 k.p.c. znajduje się właśnie w podanym wyżej fragmencie k.p.c.

Cel przywoływania świadków czynności egzekucyjnych określić można dwojako. Z jednej strony jest to zabezpieczenie legalności i prawidłowości dokonywanej czynności egzekucyjnej, a także zagwarantowanie jawności egzekucji wobec stron, szczególnie w razie nieobecności dłużnika. Z drugiej strony dopuszczenie świadków do czynności egzekucyjnych

⁶ Rozp. Ministra Sprawiedliwości z 1 X 1966 r. o postępowaniu przy zabezpieczeniu spadku i przy sporządzaniu spisu inwentarza, Dz. U. 1966, nr 43, poz. 258.

⁷ W podobny sposób wypaczona została przez przepis o charakterze wyjątkowym norma podstawowa z art. 47 § 1 k.p.c. głosząca, iż skład sądu I instancji jest trzyosobowy z wyjątkiem unormowań szczególnych. Zasada udziału ławników w sądach cywilnych I instancji została w znacznym stopniu zniweczona przez zastosowanie art. XII przepisów wprowadzających k.p.c., wskutek czego w procesie cywilnym (poza sprawami rodzinnymi i pracowniczymi) w sądach rejonowych w ogóle nie występują ławnicy.

jest formą skonstruowania dowodu dla ewentualnego postępowania wszczętego skargą na czynności komornika lub procesu o naprawienie szkody wyrządzonej w toku egzekucji przez komornika, wierzyciela lub dłużnika. Świadkowie czynności egzekucyjnych przyczyniają się ponadto do powstania innego jeszcze dowodu co do przebiegu czynności. Podpisują oni bowiem protokół sporządzony przez komornika z danej czynności (art. 809 pkt 6 k.p.c.), przez co wzmacniają wiarygodność tego dokumentu.

Pierwsza z wyżej przedstawionych funkcji świadków czynności egzekucyjnych jest — moim zdaniem — znacznie ważniejsza od drugiej. Funkcja zabezpieczenia legalności egzekucji ma swój aspekt profilaktyczny i prewencyjny i zmusza komornika do prawidłowego dokonywania czynności. Funkcja natomiast dowodowa aktualizuje się dopiero w konkretnym postępowaniu, a tych — wszczętych na tle szkód w egzekucji — jest bardzo niewiele. Również liczba skarg na czynności komornika jest mała. Statystycznie na jednego komornika w Polsce przypadają średnio 4 skargi rocznie, z czego poważna część jest oddalana. Zupełnie wyjątkowa się zdarza, aby komornik bronił się dowodem z zeznań świadka przybranego do czynności egzekucyjnej.

W związku z funkcją dowodową świadków czynności egzekucyjnych należy zauważyć, iż może być ona całkowicie zniweczona przez prawo odmowy zeznań. Przecież świadkami czynności egzekucyjnych będą z reguły osoby bliskie w stosunku do dłużnika. Wyraźnie zresztą art. 812 § 3 k.p.c. stwierdza, że świadkami mogą być także członkowie rodziny i domownicy dłużnika. Jeżeli osoby te będą wezwane przez sąd do złożenia zeznań w procesie cywilnym, a jedną ze stron będzie dłużnik, wówczas z reguły przysługiwać im będzie prawo odmowy zeznań (art. 261 § 1 k.p.c.). Czyżby zatem powołanie na świadków przybranych do czynności egzekucyjnych członków rodziny dłużnika niweczyło jedną z podstawowych funkcji tych świadków, tj. ich funkcję dowodową?

Podważałoby to cele instytucji świadków czynności egzekucyjnych i dlatego też w omawianej sytuacji należałoby zastosować w drodze analogii art. 248 § 2 k.p.c. W myśl tego przepisu, „od obowiązku przedstawienia dokumentu może się uchylić ten, kto jako świadek mógłby odmówić zeznania co do okoliczności objętych treścią dokumentu [...]. Jednakże i wówczas nie można odmówić przedstawienia dokumentu, gdy jego posiadacz lub osoba trzecia obowiązani są do tego względem chociażby jednej ze stron [...]”.

Opierając się na tym przepisie należałoby przyjąć, że świadek czynności egzekucyjnych obowiązany jest (względem chociażby jednej ze stron) do złożenia zeznań.

W konkluzji trzeba stwierdzić, że świadkowie czynności egzekucyjnych — podobnie jak inni świadkowie przybrani do czynności prawnych — nie mają prawa odmowy zeznań w postępowaniu sądowym dotyczącym tej czynności, oraz że de lege ferenda należy wprowadzić do art. 261 § 1 k.p.c. przepis uchylający wobec tych świadków prawo odmowy zeznań, podobnie jak to uczyniono odnośnie spraw o prawa stanu⁸.

Teza powyższa znajduje częściowe potwierdzenie w przepisie art. 662 k.p.c., w którym uchylone zo stało prawo odmowy zeznań i odpowiedzi świadków testamentu ustnego⁹.

Szczególną grupę świadków czynności egzekucyjnych stanowią członkowie asysty wojskowej i policyjnej. Zgodnie z art. 81.1 k.p.c. w obrębie budynków wojskowych i zajmowanych przez policję oraz na okrętach wojennych można dokonywać czynności egzekucyjnych tylko po uprzednim zawiadomieniu właściwego komendanta i w asyście wyznaczonego organu wojskowego lub organu policji. W związku z powyższym Minister Obrony Narodowej wydał zarządzenie w sprawie asystowania organów wojskowych przy czynnościach egzekucyjnych¹⁰. W myśl tego zarządzenia na organach wojskowych ciąży obowiązek zapewnienia organom egzekucyjnym asysty wojskowej i pomocy w razie przeprowadzania czynności egzekucyjnych w obrębie budynków i pomieszczeń zajmowanych przez jednostki wojskowe albo pozostających pod zarządem wojska, w razie prowadzenia egzekucji na okrętach i innych jednostkach pływających wojska oraz w razie natrafienia przez organ egzekucyjny na opór żołnierza.

Do asystowania przy czynnościach egzekucyjnych wyznacza się oficera lub podoficera, z tym że do asystowania przy czynnościach egzekucyjnych przeciwko oficerom należy wyznaczyć oficera w równym lub wyższym stopniu wojskowym.

Obowiązkiem wojskowego organu asystencyjnego jest towarzyszenie organowi egzekucyjnemu przy dokonywaniu czynności egzekucyjnych oraz czuwanie nad tym, aby przy dokonywaniu tych czynności interesy wojska i porządek wojskowy nie zostały naruszone. W szczególności organ asystencyjny powinien wydalić z miejsca czynności egzekucyjnej

⁸ Przepis taki obowiązuje od dawna w niemieckiej procedurze cywilnej: świadkom nie wolno odmawiać składania zeznań w sprawach o ustalenie faktu dokonania oraz treści czynności prawnej, do której świadek został przybrany — § 385 ust. 1 pkt 1 ZPO.

⁹ Por. też K. Knoppek, *Podmiotowe ograniczenia dowodu z zeznań świadków w procesie cywilnym*, Poznań 1985, s. 12.

¹⁰ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej z 20 III 1967 r. w sprawie asystowania organów wojskowych i udzielania przez nie pomocy przy czynnościach egzekucyjnych; MP 1967, nr 22, poz. 104.

osoby, które swoim postępowaniem zakłócają tę czynność. W celu niedopuszczenia do omyłkowego zajęcia przedmiotów stanowiących własność wojska, organ asystencyjny powinien udzielać organowi egzekucyjnemu stosownych wyjaśnień, a w razie potrzeby zgłosić sprzeciw i zażądać uwidocznienia tego sprzeciwu w protokole czynności egzekucyjnej.

Jak z powyższego wynika, wojskowy organ asystencyjny nie ogranicza się tylko do biernego uczestnictwa w czynnościach egzekucyjnych, ale pełni w razie potrzeby także aktywną rolę w celu zapewnienia sprawnego przebiegu czynności oraz ochrony mienia wojskowego przed omyłkowym zajęciem. Członków wojskowego organu asystencyjnego można zatem określić jako kwalifikowanych świadków czynności egzekucyjnych.

Zdaniem E. Wengena, przepisy cytowanego -zarządzenia MON uchylają jako *lex spechlis* art. 812 k.p.c.¹¹ Do tej niewątpliwie trafnej uwagi należy zgłosić tylko zastrzeżenie, że przy egzekucji na terenie obiektów wojskowych nadal obowiązuje postanowienie z art. 812 k.p.c. zezwalające wierzycielowi i dłużnikowi na obecność przy czynnościach egzekucyjnych.

W podobny sposób należy ocenić udział asysty policyjnej przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych¹².

W świetle powyższych wywodów instytucja świadków czynności egzekucyjnych -rysuje się jako pokrewna z instytucją świadków przybranych do czynności prawnych (zawarcie małżeństwa, sporządzenie testamentu w określonej formie). Zbieżne są bowiem cele przywoływania tego rodzaju świadków. Ich udziału jednak nie należy przeceniać, a sama obecność świadków nie zastąpi rzetelności i aktywności komornika i nie wpłynie znacząco na sprawność postępowania egzekucyjnego.

WITNESSES FOR ACTS TN EXECUTORY PROCEEDINGS

Summary

The article presents legal character of the institution of witnesses for acts in executory proceedings. The author proves that such witnesses should be included into the category of witnesses appointed to legal transactions.

The provisions of the Code of Civil Procedure on evidence by witness do not apply to witnesses for acts in executory proceedings, even though one of the

¹¹ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające*, s. 203.

¹² Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 23 VI 1967 r. w sprawie pomocy i asysty organów Milicji Obywatelskiej przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych; MP 1967, nr 37, poz. 182.

functions of witnesses for acts in executory proceedings in securing the evidence for judicial proceedings which may be started in connection with the executory acts performed. The participation of witnesses in executory acts does not take place "ad solemnitatem", but is of great significance from the point of view of correctness and openness of acts carried out by a court executive officer.

The article also contains considerations on practical aspects of the participation of witnesses in executory acts.